

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.15, november 2019

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigering og faksimiler på [www.grundtvigsværker.dk](http://www.grundtvigsværker.dk)

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1834 (SJ: 529)

Teksten er etableret af Vanja Thaulow

Punktkommentarer, indledning og tekstredigering er skrevet af Vanja Thaulow, redigeret af Else Riisager og Kirsten Vad

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning ph.d. Jens Rasmussen

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

[[A:1]

**Om**  
**Sogne-Baadets Lösning**

og

Hr. Professor Clausen.

Af

N. F. S. Grundtvig,  
Præst.

---

Kiöbenhavn, 1834.

Paa den Wahlske Boghandels Forlag.

Trykt hos C. Græbe & Søn.

[A:2]

### Maa trykkes.

I Kjøbenhavns Politieret d. 10 April 1834.

Thomsen.

[A:3]

### Forord.

Hvorfor Mennesker strides om Jorden, det kan Man forstaae, men at de ogsaa strides om Himlen, der er stor nok til dem Alle og lader sig slet ikke tage med Storm, det er den urimeligste Ting i hele Verden, saa hvem der kan bidrage til at Mennesker lade hinanden i Fred enten, om de vil, glemme Himlen over Jorden, eller søge den paa hvilken Vei, de huge bedst og finde sikkerst, han gjør unægtelig en god Gierning. Dette var min Betænkning, da jeg ifjor udgav min lille Bog "*om Daabs-Pagten*" og foreslog deri *Sogne-Baandets Løsning*, som den læmpeligste Maade, hvorpaa de forskiellige Partier i Stats-Kirken kunde vinde den nødvendigste *Samvittigheds-Frihed*. Saavidt jeg veed, fandt ogsaa alle Læsere, paa en *Eneste* nær, Tonen og Tendensen priselig, om de end snart fandt Sagen for ubetydelig til at skiænke den synderlig Opmærksomhed, og snart fandt Middelet, jeg foreslog, enten betænkeligt eller utilstrækkeligt. *Een* Læser var der imidlertid, som netop gjorde mig denne Bog og selv [A:4]dens fredelige Tone til en stor Brøde, ja han lod det end ikke være nok ifjor at sige mig mange Uartigheder i den Anledning, men har i Aar maalt mig Skieppen fuld, ved at beskyldte Bogen for den djævelske Paastand "at *Forsagelse af Synd*, og alt Ondt, som er Gud mishageligt, *er en Forvanskning af den christne Daab*, en Afskaffelse af Daabens Pagt, en Ophævelse af Kirke-Samfundet med Fædrene og den ægte Christne Menighed." Mindst skulde Man troet, at en Læser, der indskyder saadan Daarekiste-Snak i en Bog, der er ligesaa fri derfor som let at forstaae, at han var Professor i Theologien ved Kiøbenhavns Universitet, og at han der fnøs over min fredelige Bog, var Hr. Professor *Clausen*, der unægtelig høit kunde trænge til at komme i en fredeligere Stilling til Lovene for den Danske Stats-Kirke; men blandt Verdens mange Urimeligheder som alligevel findes virkelige, er dog ogsaa denne, og da jeg ifjor kun forgiæves stræbde at henlede Hr. Professorens Opmærksomhed paa det ligesaa urimelige som ubillige i hans Adfærd, vil jeg nødig i Aar igien gjøre mig forgiæves Uleilighed.

Men uagtet jeg naturligviis under nærværende Omstændigheder hverken behøver eller har Lyst til at ændse og drøfte hvad Hr. Professoren finder for godt at skrive om mig og mine Bøger, saa dog hverken kan eller bør jeg tie, naar jeg troer,

hans kiække Paastande, der, trods al Giendrivelse, idelig gientages, kan gjøre Skade. Literær uskadelig er nu vist nok i mine Øine al Professorens Skrift imod mig, hvem han *aldrig* endnu har *vovet aandelig* |A:5*at møde*; men *borgerlig* kunde det dog maaske nok gjøre Skade, at Professoren, der nu ovenikiøbet staaer i *Spidsen* for vort *eneste Theologiske Facultet*, slynger Ban-Straalen mod min lille Bog om Daabs-Pagten, som et grueligt Uhyre; thi derved kunde Opmærksomheden bortledes fra dens virkelige Indhold, som dog alle *Fredens* og *Samvittigheds-Frihedens* sande Venner maae ønske taget under moden Overveielse.

Til nu at afvende denne Skade veed jeg intet bedre Middel end at skrive en ny lille Bog, der end mere fremhæver Sagen og er, om mueligt, endnu lettere at forstaae og vanskeligere at misbruge, og ene fra denne Syns-Punkt beder jeg Læseren betragte disse Blade "*om Sogne-Baandets Løsning*", som ei fra nogen anden Side gjøre Krav paa mindste Værd, og som jeg er nødt til at gjøre saa knappe paa Indhold som mueligt, for at det skal holde des haardere at forrykke Syns-Punkten. Naar Man i Krig beskyldes for at være rykket frem og blevet slaaet, hvor Man aldrig har tænkt at komme, da er det den bedste Giendrivelse at rykke frem, hvor Man virkelig staaer, og tilbyde Slag; thi kommer der ikke Andet ud af, maa det dog blive klart, baade hvor Man har sin Stilling og hvad der først maatte skee, før Modstanderen med mindste Grund kan triumphere!

---

|A:6Hr. Stiftsprovst Clausens standhaftige Vægring ved at forrette Daaben efter Ritualet, og hans Søn Hr. Professorens dristige Forlangende, at vor *Daabs-Pagt* desaarsag, uden alt Hensyn paa muelig Forargelse eller Klogskabs Indvendinger, skal forandres efter hans og hans Hr. Faders Hoved, disse Ting har, som Man veed, gjort det soleklart, hvad vel længe var vitterligt nok, men hvorom dog Mange syndes at tvivle: at der virkelig i den *Danske Stats-Kirke* findes to modsatte Partier, af hvilke det Ene, med de Hrr. *Clausen* i *Spidsen*, absolut vil have Stats-Kirkens Indretning og især *Daabs-Pagten* forandret, medens det Andet, hvortil jeg hører, vel fornøiet med alt det Anordnede, især urokkelig vil holde fast ved *Stats-Kirkens tusindaarige Daabs-Pagt*, som vi troe, er den Christne Kirkes oprindelige Pagt, hvorved Daaben som et stort *Naade-Middel* er betinget, og hvorfra derfor Ingen, som vil have Gavn af sin Daab, kan vige.

Hvad er nu herved at gjøre? Skal de Hrr. Clausen og deres Tilhængere tvinges til at lade den gamle Daabs-Pagt oprette med deres Børn, og naar de selv vil være Præster, oprette den Samme med alle de Børn, de døbe; eller skal den gamle Daabs-Pagt

afskaffes, og vi, der ei kan give Slip paa den, behandles som fanatiske Oprørere; eller skal begge Partier faae Lov til at følge deres Tro og Overbeviisning, men nødes til dermed at nøies og lade hinanden borgerlig i Fred, mens Aanderne virke og Frugterne tale?

Dette, indseer Man let, er det store *Praktiske* |A:7| *Spørgsmaal* i vor Stats-Kirke, paa hvis Besvarelse mange Menneskers Samvittigheds-Fred, Trøst og Haab, saavel som deres hele timelige Velfærd, kan komme til at beroe, medens det er lutter *theoretiske* Spørgsmaal i *Skolen*: hvem der egenlig tænker rigtigst om Aande-Verdenen, om det Væsenlige i Christendommen og om dens oprindelige Skikkelse, Ting, hvorom man kan tvistes til Domme-Dag, uden at overbevise hinanden, men ogsaa uden at derved skeer nogen Ulæmpe, naar blot ikke den verdslige Øvrighed *tager Parti* og vil tvinge Nogens Overbeviisning.

Efter den fnysende Harmen, Hr. Professor *Clausen* har udøst over min lille Bog om Daabs-Pagten, maatte Man nu vel formode, at jeg havde drevet paa den *første* Besvarelse af det Praktiske Spørgsmaal og paastaet: at baade han og hans Hr. Fader og hans Hr. Svoger skulde nødes til at finde sig i vor gamle Daabs-Pagt; men da dette nu var langt fra mig, saa synes Harmen at vise, at Hr. Professoren ei er fornøiet med selv at blive Daabs-Pagten kvit, men vil have os tvunget til at opgive den med det Samme.

Nu, det Theologiske Facultet har, Gud skee Lov! slet ingen *Pave-Magt* i Danmark, og, uagtet dets Stemme, naar den ei er aabenbar uefterrettelig, altid ved statskirkelige Spørgsmaal vil have Vægt, saa var det dog en stor Fornærmelse mod den Danske Regiering, om vi noget Øieblik kunde troe, den, for at føie det *Clausenske* Parti, vilde nøde en Eneste, end sige mange Tusinde af sine troe Under|A:8|saatter til at affalde fra Stats-Kirkens tusindaarige Daabs-Pagt, hvorpaa de bygge deres Saligheds-Haab.

Derimod er jeg sikker paa, at den Danske Regiering med Glæde vilde gaae en *Middel-Vei*, hvorved de Sindige paa begge Sider fandt sig tilfredstillede, naar en saadan Middel-Vei lod sig finde, der ikke førde til noget Værre eller dog ligesaa Slemmt som den nærværende Splid og Forvirring.

Hvad jeg tit har sagt, hvad den store Erfarings-Bog, Historien, har lært mig og Englands Exempel paa det Stærkeste bekræftet, det maa jeg ogsaa her gientage: at den bedste Middel-Vei en Regiering kan gaae i Kirke-Sager er at gaae udenom dem, og selv naar Den finder det klogt at have en Stats-Kirke, lade det være aldeles frit, om Man vil høre til den eller selv sørge for sin Sjæl og Salighed, og vilde derfor den Danske Regiering ophæve Forbudet mod at forlade Stats-Kirken, da burde det være os paa begge Sider ligegyldigt, hvad der skedte med Stats-Kirken, hvoraf de der ikke fandt sig fornøiede havde Lov at gaae ud. Hertil synes imidlertid den Danske Regiering for Øieblikket ikke stemt, og da ingen Regiering giennem et langt

Tids-Rum har saa kiendelig repræsenteret Folket, vilde det rimeligviis ikke heller tækkes ret Mange, selv naar Man fraregner dem, der slet ikke kan begribe, *hvorfor* Man skulde studere, naar det ei førde til "*Leve-Brød*" i Statens Tjeneste.

Vi maae altsaa tænke efter, om der ikke skulde gives en anden *Middel-Vei*, der var mere efter |A:9| Danmarks Hoved og førde dog omtrent til samme Maal? Opgaven er vistnok vanskelig, men Saameget er dog soleklart, at kan blot Kirke-Tilstanden for Øieblikket blive taalelig og større Religions-Frihed i Stilhed forberedes ved at løsne *Sogne-Baandet*, da er Meget vundet med liden eller ingen Opoffrelse. Dette var min Paastand i den lille Bog om Daabs-Pagten, som Professor Clausen citerer for en ganske anden ligesaa "uhørt som uhyre" Paastand, og det være nu baade ham og alle Læsere sagt, at det ene og alene er hin Paastand, jeg her vil gientage og udvikle.

*Sogne-Baandet* bestaaer, som Man veed, deri, at alle de der boe i et vist Sogn er ikke alene forbundne til at svare Tiende eller Præste-Penge til vedkommende Sogne-Præst, men ogsaa til at betjene sig af ham ved alle Kirkelige Handlinger. Blandt Disse er der nu nogle, saasom Brude-Vielse og Jords-Paakastelse, hvorved det ei gjør synderlig Forskiel, om de forrettes saa eller saa, da det kun er *Kirke-Skikke*, som ei vedkomme Salighedens Sag; men ganske anderledes er det med begge den Christne Kirkes *Naade-Midler: Daaben* og *Nadveren*, tilligemed den fra *Barne-Daaben* uadskillelige *Confirmation* (Bekræftelse) i *Daabs-Pagten*; thi vel kan der ogsaa ved Naademidlernes Forvaltning være endeel Vilkaarligt, hvorpaa det ei saa nøie kommer an, men det *Væsenlige* derved er de Troende en *Saligheds-Sag*, og da paa Landet alle de Unge, der skal confirmeres, er forpligtede til at lade sig undervise i deres Christen|A:10|dom af *Sogne-Præsten*, faaer *Sogne-Baandet* derved en Stramhed, som under de nærværende Omstændigheder gjør det utaaleligt.

Saalænge nemlig Forskrifterne i en Stats-Kirke om *Naade-Midlernes* Forvaltning og Confirmand-Underviisningen er *christelige* og de virkelig følges af Præsterne, da har de *Christne* ikke synderlig Grund til at besvære sig over *Sogne-Baandet*, thi Naade-Midlernes Virkning beroer ikke paa Præstens Personlighed, og skiøndt Confirmand-Underviisningen for en stor Deel beroer derpaa, er dog selv en daarlig Underviisning taalelig, naar den ikke *strider mod Daabs-Pagten*. Nu derimod, da Forskrifterne vel ere christelige men følges af Mange kun forsaavidt de selv finde for godt, nu indseer Man let, at hvor de *Lutherske Christne* har Sogne-Præster, som hverken vil oprette deres Daabs-Pagt med Børnene eller bekræfte dem i den, altsaa naturligviis endnu mindre undervise dem efter den, der sukke de *Lutherske Christne* under en Samvittigheds-Tvang, som er himmelraabende. — Baandet har

imidlertid aldrig været saa stramt, som det netop i den sidste Tid er blevet, thi før de senere Anordninger om Almue-Skolevæsenet, lod Bønderne deres Børn gaae til Læsning og confirmere i eller uden Sognet, som de lystede, og en Levning heraf finde vi endnu i *Kiøbenhavn*, hvor dog de *fleste* Forældre endnu har Lov til at afgjøre, hos hvilken Præst de vil have deres Børn underviiste og confirmerede. Her er *Sogne-Baandet* ogsaa løst i Henseende til *Nadve|A:11ren* og behøvede altsaa kun at løses ved *Daaben*, for at tabe den Stramhed, der besværer Samvittigheden.

Naar jeg taler om *Sogne-Baandets Løsning*, mener jeg altsaa slet ikke Andet, end at *Daaben* blev i *Kiøbenhavn* ligesaa fri som *Confirmationen* og *Nadveren* i langsommelig Tid uden mindste Ulæmpe har været, og at denne Frihed udstrakdes til hele Riget.

Dersom nu enten Professor *Clausen* eller Andre paastod, at den Smule Frihed kun vilde nytte lidt til at berolige Gemytterne og afhjælpe Forvirringen, da kunde de vist nok anføre Grunde for denne deres Mening; men det kan jo dog alle Upartiske see, at *Forslaget* er *uskyldigt*, og at et Læge-Middel, der intet koster og aldrig kan skade, dog nok var værdt at prøve i en fortvivlet Sygdom. Er nemlig *Confirmationen* fri i *Kiøbenhavn*, hvor den *betales*, kan den dog sagtens ogsaa være fri paa Landet, hvor det er Præsterne forbudt at lade sig betale for den, og hvad *Barne-Daaben* angaaer, da burde det Par Skilling, den sædvanlig smider af sig, dog vel ikke komme i Betragtning, hvor det giælder en *Samvittigheds-Sag*; men selv om saa var, kunde jo Den, der lod sit Barn døbe uden Sognet, forpligtes til at erlægge Kiendelsen ved Forretningens Indførelse i Sognets Kirke-Bog.

Naar jeg altsaa foreslaaer *Sogne-Baandets Løsning*, da foreslaaer jeg aabenbar en uskyldig og let iværksættelig Ting, der ovenikiøbet langt fra at være os fremmed, har i langsommelig Tid fundet Sted midt *|A:12*iblandt os, netop der, hvor, efter Sagens Natur, Friheden til at vælge mellem Præsterne maatte blive stærkest benyttet og kunde snarest fortørne, uden at dog deraf er flydt mindste Ulæmpe som var værd at nævne.

Hvem der altsaa vil nægte dette Forslag sit Bifald (end sige i den Anledning udskrige mig for Fanatisme og jeg veed ikke hvad) maa nødvendig enten være en svoren Fiende ad *Samvittigheds-Frihed*, eller han maa antage, at Denne slet intet vandt derved. Hvem der nu er det Første, han brændemærker derved i mine Øine sig selv, og det er allenfalds unyttigt at ville oplyse Nogen i aandelige Ting, der lukker Øinene for det *Klareste*, vi kan sige, som unægtelig er, at da Enhver af os selv maa gjøre Gud og sin Samvittighed Regnskab for, hvordan han forarbejder sin Saligheds Sag, bliver det ogsaa aabenbar Enhvers egen Sag, hvori intet andet Menneske har Ret til at blande sig imod vor Villie, med mindre vi er gale nok til at paastaae det er os en Saligheds-Sag at gjøre Andre Fortræd. Hvem

der antager det Sidste, nemlig at Sogne-Baadets Løsning slet ikke vilde være nogen Vinding for Samvittigheds-Friheden, maa nødvendig paastaae, at alle Stats-Kirkens Præster troe, tænke og tale eens, og da det Modsatte er vitterligt, kan Spørgsmaalet aldrig være: om der vindes mere Samvittigheds-Frihed ved Sogne-Baadets Løsning, men kun, om der kan vindes *Saamegen* som de Sindige paa begge Sider kan og vil nøies med.

At nu de Hrr. *Clausen* ikke finde, de kan |A:13|nøies med mindre Samvittigheds-Frihed end Frihed til paa deres Samvittighed at afskaffe og udrydde Alt hvad *de kalde* Overtro og Mørke, Sværmeri og Fanatisme, det synes klart nok, men da denne saakaldte Samvittigheds-Frihed paa et Haar ligner *Pave-Magt*, faae de vel nødes til at give lidt bedre Kiøb, og skjøndt jeg gierne undte dem Frihed til at have en Kirke for dem selv og være Paver for hvem det kunde gjøre lykkelige, saa synes mig dog, det var alt store Ting, naar de beholdt Lov til paa Stats-Kirkens Bekostning fremdeles at nedrive dens tusindaarige Daabs-Pagt og Alt hvad der i dens Lærdom mishager dem.

Med ganske anderledes Føie kunde Stats-Religionens troe Tilhængere klage over, at Sogne-Baadets Løsning gav dem for knap en Samvittigheds-Frihed, da de allerede nu paa mange Steder maatte reise langt for at finde en luthersk-christelig Præst og havde al Grund til at frygte for endnu større Sjeldenhed herefter, da Hr. Professor *Clausen* staaer i Spidsen for *Præste-Lærerne*.

Til disse mine Troes-Forvandte vilde jeg imidlertid sige: det er sandt, at de Præster i Stats-Kirken, der kan tiltale eder, mangansteds ere tyndt saaede, og at det efter menneskelig Regning under nærværende Omstændigheder maatte bestandig blive værre, men ved Sogne-Baadets Løsning blev dog aabenbar Stillingen taaleligere, og da de Fleste af eder dog neppe har Lyst til at gaae ud af Stats-Kirken og selv sørge for Præster, bør I indsee, at Sogne-Baadets Løsning er det Bedste, der efter Omstændighederne |A:14|kan times eder. Juridisk talt kan I vel sige, der burde ingen Præster være i Stats-Kirken, der afveg fra Stats-Religionen; men Regieringen kunde jo forandre Stats-Religionen i Morgen, og da blev efter samme Grund-Sætning eders Præster fredløse der. Theoretisk rigtigt kan det vel ogsaa synes, naar I paastaae at de fra den gamle Stats-Religion afvigende Individuer burde finde deres Samvittigheds-Frihed *udenfor* Stats-Kirken og allermindst i dens Geistlighed og Theologiske Facultet, men saalænge det ikke er tilladt at forlade Stats-Kirken, bortfalder dog af sig selv den praktiske Anvendelse, og naar jeg skal være upartisk, kan jeg ikke nægte, at *Naturalisterne*, som er ældst i Landet, og fattes den Klippe hvorpaa Christi Kirke hviler, bør have Adgang til Embederne i Stats-Kirken, saa skal Nogen vises ud, maa det blive de *Christne*.

Vil Man spørge, hvorledes dette hænger sammen med min

gamle, tit gientagne Paastand, at fremfor Alt den *Lutherske Christendom* har retmæssigt Krav paa den Danske Regierings Forkiærlighed, da svarer jeg, det er endnu min Overbeviisning; men ligesom jeg alle Dage har misbilliget Samvittigheds-Tvang, mod hvem den saa end øvedes, saa indseer jeg daglig klarere, at Regieringen vilde gjøre den Lutherske Christendom ligesaa slet en Tjeneste som sig selv, ved paa Ny at ophøie den til *herskende Religion*, saa Frihed, samme Frihed, som det Andet Staten vil taale i sin Kirke, er Alt hvad vi maae forlange, naar vi ei vil gaae ud, og ud bør vi ikke gaae, saalænge vi med frelst Samvittighed kan blive.

**|A:15|** Henseende til *Præste-Lærerne* vil en oplyst Regiering, som taaler modsatte Partier i sin Kirke, vist nok sørge for, at *begge Partier* mellem dem har omtrent lige myndige Repræsentantere, eller gjøre en *Forandring* med den *Theologiske Examen*, som hæver Misforholdet; men det vil være med Hensyn paa *begge Partier*, og den eneste billige Klage de Lutherske Christne, efter Sogne-Baandets Løsning, kunde føre, var da at den Theologiske Underviisning ved Universitetet synes for Øieblikket udelukkende at være i det andet Parties Vold. Jeg siger det *synes* saa, thi de yngre Medlemmer af det Theologiske Facultet ere Publikum saa lidet bekendte, at Man har ingen Grund til at haabe, Hr. Professor *Clausen* blandt dem skulde finde nogen Mod-Vægt, og da alle Theologiske Studenter dog baade er *forbundne* til at høre Facultetets Forelæsninger og kan ene takke dets gunstige Dom for Adgang til Geistligt Embede, saa synes vist nok for Øieblikket de Lutherske Christnes Stilling i Stats-Kirken fortvivlet. Naar imidlertid dette Misforhold, som Universitets-Directionen synes at have overseet, blev hævet, da tør jeg sige, at Sogne-Baandets Løsning *kunde* skiænke begge Partier al den Frihed, de i Stats-Kirken kan forlange, og ud af den vil jo dog Ingen af dem.

Saasart nemlig Sogne-Baandet var løst, saa Enhver kunde frit søge Sjæle-Sørgeren for sig og Sine i Stats-Kirken, hvor han var at finde, da havde Regieringen frie Hænder og kunde uden al Samvittigheds-Tvang tilstaae sine Præster en *dogmatisk* og *liturgisk Frihed*, der er nødvendig **|A:16|**for at de kan virke med Liv og Lyst, altsaa for at de ret kan gavne Staten, men var, under de nærværende Omstændigheder, et Aag for de bundne Menigheder, som vor Regiering kun behøvede at kiende for at afskye det.

Saaledes staaer *Sogne-Baandets Løsning* for mig, som et let og simpelt Middel, hvorved ikke blot Samvittigheds-Tvungen og den deraf opstaaende Forbittrelse bortfalder, men hvorved tillige al den Liberalitet og videnskabelige Frihed Nogen kan ønske sig, bliver muelig uden al Forurettelse, og Man vil da let kunne forklare sig min Forbauselse, og jeg vil ærlig lægge til min Harm, over, i Anledning af et saa fredeligt, upartisk og velmeent Forslag to Aar i Træk at høre de største Uartigheder af Hr. Professor *Clausen*, som



om jeg var en fanatisk Forfægter af det Hierarchi, han selv, vitterlig eller uvitterlig, fører i sit Skjold. Hvor jeg netop taler den aandelige og kirkelige *Friheds Sag*, som Noget vi paa begge Sider bør skatte høit over den sørgelige Triumph at gjøre Vold paa hinandens Samvittighed, der sigter han mig som den, der vil lægge min Troes Aag paa alle Sjæle, og med det Samme driver han paa, at den *tusindaarige Daabs-Pagt* i Stats-Kirken skal afskaffes, uden mindste Hensyn paa os, hvem det er en Samvittigheds og en Saligheds Sag at blive den tro indtil Døden!

Dette burde være nok og meer end nok om saa klar en Sag; men neppe vilde dog Hr. Professor *Clausen* for sin egen Skyld saa aldeles blotte sig, dersom han ikke vidste, der endnu var en heel Deel Læsere, der kun behøve at høre den gamle Lexe, at de |A:17|Herrer *Clausen* er Kæmperne for *Oplysning*, samt for den *religiøse* og *videnskabelige Frihed* og føre Striden paa den *humaneste* og *liberaleste* Maade, medens jeg, som bekiendt, er Kæmpen for *Mørke*, *Overtro* og *Aands-Tvang* og fægter for disse med alle *Barbariets* og *Fanatismens* afskyelige Vaaben; Mange, siger jeg, behøve kun at høre denne Lexe, som de kan udenad, for ikke at see det Mindste af hvad der ligger aabent for deres og hele Verdens Øine.

Derfor alene finder jeg det nødvendigt at tilføie et Par Ord om denne Beviis-Maade, i det Haab at overbevise vel ikke de stive Clausenianer, men dog de Neutrale om, at havde ovennævnte Beviis-Maade end ingen anden Feil, har den dog aabenbar den meget Slemme at giælde *noget* ganske *Andet* end hvad Talen er om.

Spørgsmaalet er jo nemlig ingenlunde om de Hrr. *Clausen* og mig: hvem af os der udmærker sig mindst ved *Videnskabelighed*, *Tolerance*, *Humanitet* o. s. v., thi derpaa beroer, Gud skee Lov! hverken den store Verdens eller det lille Danmarks Fred og Ære, Vee og Vel, saa vi gjorde sikkert klogest i paa en bedre Maade at *oversee* vor egen Ringhed, naar vi behandle det store Spørgsmaal: hvorledes *Oplysning* og *Samvittigheds-Frihed* kan skee deres Ret iblandt os.

Saasnart vi nu imidlertid glemme vore Smaa-Personer og alt det Smaaavurne, da finde vi strax at *Fornuft* og *Erfaring* er aldeles enige om tre Ting, som ene og alene bør afgjøre nærværende Sag. Først |A:18|kan Man nemlig aldrig regne efter hvad en Enkelt eller et vist Sæt Folk kalder *Lys* og *Mørke* i *Salighedens Sag*, da *Paven* naturligviis ligesaa lidt som *Luther* vil kalde det han bestrider "Lys" og det han anbefaler "Mørke", medens det paa *Troens Enemærker* nødvendig til Domme-Dag maa blive videnskabelig tvivlsomt, hvem der i Grunden har Ret. *Heraf følger* at selv den *sande Oplysning* om *aandelige* Ting lader sig *umuelig paatvinge*, og allermindst med verdslig Magt, der tvertimod bestyrker os i vor Tro, om vi har Nogen, og forbittre os mod Tyranniet, Haanden vil øve over den

fribaarne Aand, saa netop, dersom det attende Aarhundredes Oplysning er sand, gjør det dens Vaaben-Dragere tifold Skam at ville udbrede den paa den mest bagvendte Maade. *Endelig* maa Man derfor kalde det topmaalt Daarskab, naar en verdslig Øvrighed laaner sin Arm til den Umuelighed at omvende Folk med Sværd, hvorved Den kun forgriber sig paa Menneskets Helligdom og gjør sig forhadet hos sine bedste Undersaatter, som unægtelig er dem, der baade har en øm Samvittighed og Kraft til for Dens Skyld at taale hvad det skal være.

Lad os nu engang sætte, hvad jeg naturligviis er saa langt som mueligt fra at indrømme, men hvad jeg gjerne lader staae ved sit Værd, lad os sætte at den *Clausenske* Oplysning baade i sin populære og videnskabelige Skikkelse var et uforligneligt Mesterværk af den menneskelige *Fornuft* og *Forstand*, ja, for at gjøre det complet, lad os sætte, den var en feilfri, guddommelig Aabenbaring, saa vilde dog selv de største Mirakler, dens Ophavs|A:19|mænd kan have gjort, ikke kunne undtage den fra at være under lige Vilkaar med den gamle *historiske Christendom*, der nu i atten Aarhundreder har giældt for en Guddommelig Oplysning. Som med Denne maatte det ogsaa være med den *Clausenske* Oplysning, at Dens *Apostler* fik at have Taalmodighed med de Vantroer, som hverken deres Veltalenhed kunde vinde, deres Grunde overtyste eller deres Mirakler slaae, da det efter Sagens Natur er umueligt at paatvinge Mennesker et aandeligt Lys, de enten ikke kan eller ikke vil modtage, og ligesaa umueligt for Andre end Gud at afgjøre, hvorvidt Blindheden er virkelig eller forstilt. Kommer nu hertil at den gamle *historiske Christendom* har i det Mindste et stort Vidnesbyrd for sig af *Erfaringen*: saavel Millioner Enkeltes Erfaring, der i den fandt baade et *Lys* og et *Liv*, der gjorde dem lykkelige under Levnets-Løbet og rolige paa Døds-Sengen, som Folkenes og Øvrighedernes Erfaring, der i denne *Christendom* fandt et hidtil mageløst Livs-Princip, et Læge-Middel for Menneske-Naturens mange Sygdomme og Udviklings-Middel for Dens Evner; kommer Dette til, da seer Man let, at aldrig kunde Sværdet drages daarligere for nogen Oplysning end for den *Clausenske*, der i det Mindste maa blive meget ældre end dens Ophavsmænd, for at vinde et saadant Vidnesbyrd af *Erfaringen* og saa god en Fordom hos redelige Sandheds-Venner, som den *gammeldags Christendom* har.

Naar da nu Professor *Clausen* paastaaer, at den Danske Stats-Kirkes tusindaarige Daabs-Pagt som han end ikke kan nægte, vi spore hos de Christne |A:20|saa langt tilbage, som deres Kirke-Historie gaaer, at den absolut skal og maa ombyttes med en Anden, der tækkes ham og hans Fader, fordi det, efter deres Overbeviisning, er det Samme at *forsage* Djævelen, som at *troe paa ham*, hvad Enhver kan see, er en gruelig Overtro, og især fordi jeg paastaaer, at *Forsagelsen af Christi Fiende* hører væsenlig med til de Christnes

Troskabs-Eed, og at Afskaffelse af den gamle Daabs-Pagt er Ophævelse af det gamle Kirke-Samfund; naar Professor *Clausen* paastaaer Sligt, da vækker det tilvisse ikke den bedste Fordom om hans Oplysning, da han som en oplyst Mand jo maatte indsee, at Man aldrig kan være længere fra at troe o: stole paa en vis Person end naar Man forsager ham, at vi helbredtes ingenlunde for hvad han kalder vor Overtro, ved at krænkes i vor Samvittigheds-Frihed og at det kun er *mahomedansk* Oplysning, at den sande Guds-Dyrkelse skal indføres med Sværd-Slag.

Men maaskee er det kun ved lidt Ubehændighed i Handteringen af Moders-Maalet, ei sjelden hos de meget Lærde, at Hr. Professoren synes at ville have den gamle Daabs-Pagt *afskaffet* ved et *Magt-Sprog*, medens det kun er hans Mening, at han og hans Fader og Tilhængere vil have Lov til at forkaste den?

Det skulde være mig kiært, om Hr. Professoren dog saaledes i een Ting var enig med mig, men ham maatte i saa Fald den Enighed være meget forhadet, siden min lille Bog om Daabs-Pagten, der netop foreslaaer en billig Deling, er den Eneste af Mine, han har søgt at nedrive. Man maa da vel |A:21| antage, hvor urimeligt det end er, at Hr. Professoren virkelig ønsker, at jeg og alle Ligesindede skulde tvinges til hvad der i vore Øine er Sjæls Fortabelse: at frafalde vor Daabs-Pagt, og, vilde vi stræbe at holde paa den for os og vore Børn, da henrettes eller benaadnes med Tugt-Huset, og er det virkelig hans Mening, da er jeg dog vis paa, ikke ret mange Dannemænd misunde ham *den* høiere Oplysning i Salighedens Sag, hvoraf noget saa Himmelraabende skulde være den første praktiske, i det virkelige Liv indgribende Følge.

Nei, vel kan jeg begribe, at alle De, der synes bedst om det attende Aarhundredes Oplysning, ansee det for en Smaating, hvad vi kalde "en Saligheds Sag", og at de bære lidt Nag til *Orthodoxerne*, hvis Fædre pressede til Kirke-Gang og Skrifte-Maal; men naar de mærke, at hvad Hr. Professoren farer i Harnisk over, er slet ikke andet end et Forslag af mig, hvorved *deres* Børn saavelsom *mine* sikkredes mod *hierarchiske* Bestræbelser under alle Farver, da vil selv de sikkert finde, at hans Seier over et saadant Forslag vilde i sig selv være sørgelig nok, at den ikke skulde købes med en Religions-Forfølgelse mod mig og den gamle Stats-Religjens øvrige troe Tilhængere, der ei kunde bevæges til at bygge vort Saligheds-Haab paa Clausensk Oplysning i Modsigelse med hele den Christne Menigheds Vidnesbyrd, eller ombytte en Daabs-Pagt, hvis Apostoliske Ægthed neppe kan bestrides, med en Splinter-Ny, der, som saadan, selv beviiste sin *Uægthed*.

Hvorvidt det for Resten vilde være passeligt og |A:22| gavnligt, at det vigtige praktiske Spørgsmaal, om Veien til en *virkelig Samvittigheds-Frihed*, blev mundtlig drøftet mellem Mænd af de modsatte Partier, tør jeg vel ikke sige for vist; men tungt er det

unægtelig, hvis Man ikke i en saa vigtig Sag kan opfordre den Modstander, som skriftlig snoer sig fra den med Uartigheder, til mundtlig at holde Stand og forsvare sin Adfærd. Jeg føler i det Mindste, at hvorvel det laae i Sagens Natur, at jeg ei selv maatte fordunkle det praktiske Spørgsmaal om Samvittigheds-Frihed ved at indlade mig paa alle de Theoretiske: om vor Daabs-Pagts Apostoliske Ægthed, om Djævelens Tilværelse, efter Skriftens og Fornuftens Dom o. s. v. som det ved denne Leilighed har behaget Professoren at opkaste og paa sin Viis at affærdige, saa anseer jeg mig dog forpligtet og erklærer mig villig til at gjøre mundtlig Rede for alle mine kirkelige Paastande, naar Hr. Professor *Clausen* først vil gjøre Rede for sin urimelige Harme over min lille Bog om *Daabs-Pagten* og sine Udfald paa mig i den Anledning. Ja, med det *Græske* Ny Testament ved Haanden og med den Smule Forstand i Panden, Gud har givet mig, vil jeg i saa Fald forsvare min Christendoms Ægthed mod alle de Indvendinger, ikke blot Hr. Professor *Clausen* men hvilkensomhelst studeret Mand, i eller udenfor det *Theologiske Facultet*, derimod vil opkaste. At overbevise Folk paa Aandens Enemærker kan Man ligesaa lidt være forpligtet til, som til at omvende dem; men at forsvare sine Paastande, naar forlanges, med Mund og **A:23**Pen, det maae fremfor Alt Mænd være rede til, der, som Professor *Clausen* og jeg, selv bekiende, vi vilde gjerne være *Reformatorer*, om det kunde lykkes; thi det er jo dog soleklart, at hvem der hverken skriftlig eller mundtlig har *Mod* til at holde Stand, han fattes om ikke andre Egenskaber til at være *Reformator*, saa dog den Allernødvendigste.

Man seer, jeg taler reent ud, uden Billed-Sprog og alle Omsvøb, en naturlig Følge vel af at være over de Halvtreds, og hvad er heller her at lægge Dølgmaal paa. Den Kirkelige Stilling er over hele Christenheden, og fornemmelig i den Protestantiske Deel udenfor *England*, i en saa aabenbar og sørgelig Forvirring, at det umuelig kan være nogen Skam at ville raade Bod derpaa, men vil geraade dem det lykkes til megen Ære. Da nu hverken Hr. Professoren eller jeg har skabt den kirkelige Forvirring i vort Fædreneland, men forefundet den, kan vi godt være bekiendt at ville, hver paa sin Maade, afhjælpe den, og behøve end ikke at skamme os ved Misgreb i saa vanskelig en Sag, naar vor Færd kun er aaben og mandig og vor Hensigt hverken at tilbagekalde den gamle Aands-Trældom eller sætte en Ny isteden, men at fremskynde en Tingenes Orden, hvorunder *Troen* erkiendes for hvad den er: en *fri Sag*, hvis *nødvendige* Yttringer maae være frie som den, og bør dobbelt være det, fordi Virkningerne er de Frugter, hvorpaa en Tro skal kiendes og hvorved det ene kan komme for Lyset, hvor den har hjemme: i Sandhedens eller i Løgnens Skiød!

Værende mig nu bevidst, at baade har min Færd **A:24**giennem en Række af Strids-Aar været aaben og ærlig, som det en

Dannemand egner, og derhos har jeg af mit Hjerte undt alle mine Medborgere, troende eller vantroe, den samme Frihed, jeg selv vilde nyde, koster det mig slet ingen Overvindelse at bekiende, jeg har gjort mange Misgreb, hvoriblandt jeg endogsaa *forsaavidt* regner "*Kirkens Gienmæle*" som jeg tog keitet paa det fortvivlede Spørgsmaal: hvorledes Forfatteren af en vis Bog kunde være beskikket Lærer for Præsterne i den Danske Stats-Kirke. Jeg skulde nemlig have sagt, hvad jeg siger nu: det skader ikke, naar de Theologiske Studenter kun *ikke* ere *bundne* til ham eller *Menighederne* til hans *Discipler*; men det vilde jeg bestemt ogsaa have sagt, naar jeg alt da havde seet den Udvei, jeg først siden opdagede, og hvad jeg derfor med Rette lægger Professoren til Last, er, at han, langt fra at dele min Glæde over denne fredelige Udvei, netop fnøs og fnyser endnu over den lille Bog, hvori jeg pegede paa den.

---